

# **HYVÄLLÄ ALKUARVIOINNILLA ON VAIKUTUSTA - LAADUKKAAN ALKUARVIOINNIN ELEMENTIT**

Heidi Polvinen  
Kandidaatintutkielma  
Jyväskylän avoin yliopisto  
Syksy 2023

# JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Laitos Jyväskylän avoin yliopisto
Tekijä Heidi Polvinen	
Työn nimi Hyvällä alkuarvioinnilla on vaikutusta- Laadukkaan alkuarvioinnin elementit	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaattitutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 31
<b>Tiivistelmä</b> <p>Tämä kandidaattitutkielma käsittelee laadukasta lapsiperheiden alkuarviointia. Alkuarviointi on tärkeä osa sosiaalityötä ja lastensuojelua. Se voi toimia interventiona tilanteessa, jossa lapsesta tai perheestä on herännyt huolta. Se voi myös nostaa esiin tuen tarpeita ja valmistella asiakasta jatkotyöskentelyä varten. Hyvällä alkuarvioinnilla voidaan siis puuttua ongelmiin, edesauttaa tarvittavaa muutosta ja tukea perhettä. Tämän tutkielman tarkoitus on tarkastella suomalaista alkuarviointia ja sitä, millaista on hyvä lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointi.</p> <p>Tutkielma on tehty kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jossa aineistona on käytetty yhdeksää alkuarvioinnista ja interventioista tehtyä tutkimusta. Alkuarviointia on pyritty tarkastelemaan mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Mukana tutkielmassa on tutkimus vanhempien, arvioinnin työntekijöiden ja lapsilähtöisyyden näkökulmista. Lisäksi tutkielmassa on käsitelty alkuarviointiprosessin dokumentoinnin kautta tehtyä tutkimusta, alkuarviointimenetelmien arviointitutkimusta, intervention vaikuttavuudesta lapsiperheissä tehtyä tutkimusta sekä kansainvälistä alkuarviointitutkimusta. Tutkielman tarkoitus on luoda teoriaa laadukkaasta alkuarvioinnista.</p> <p>Aineistosta tuli ilmi, että hyvä alkuarviointi on monen tekijän summa. Näitä hyvään alkuarviointiin tarvittavia tekijöitä nimitän tutkielmassani laadukkaan alkuarvioinnin elementeiksi. Nämä elementit toimivat yläkäsitteinä laadukkaassa alkuarvioinnissa tarvittaville erilaisille tekijöille, joilla alkuarvioinnista on mahdollista tehdä mahdollisimman vaikuttavaa. Nämä elementit olen nimennyt asiakassuhteeksi, osallisuudeksi, arviointityöskentelyksi, menetelmiksi ja työvälaineiksi, voimavarakeskeisyydeksi, työntekijän rooliksi sekä arvioinnin sisällöksi.</p> <p>Tutkielman johtopäätöksensä on, että laadukkaan alkuarvioinnin tulee olla avointa, suunnitelmallista ja läpinäkyvää. Työntekijän tulee aidon asiakkaan kuuntelemisen lisäksi pyrkiä kuvaamaan arviointiprosessia ja sosiaalityöntekijän roolia avoimesti. Arviointi tulisi tehdä yhteistyössä asiakkaan kanssa. Osallisuuden tunne voi helpottaa myös arviointiprosessissa tehtyjen päätösten hyväksymistä. Laadukkaaseen tulokseen päästäkseen, alkuarviointiin tulisi käyttää riittävästi aikaa. Kirjallinen yhteenveto koettiin jopa arvioinnin työvälaineena, jolla pystyttiin lisäämään tietoisuutta perheenjäsenen kesken, mutta myös kommunikoidaan asiakkaan ja työntekijän välillä. Voimavaroihin keskittymisellä päästään tutkimusten mukaan parempiin tuloksiin kuin ongelmiin keskittymällä. Työntekijöiden osaminen niin lapsen kehityksestä, arviointityöskentelystä kuin menetelmien käytöstä on tärkeä tekijä laadukkaassa alkuarvioinnissa. Haasteeksi laadukkaan arvioinnin tekemiselle koettiin puutteelliset resurssit ja lain määrittelemät aikarajat.</p>	
Asiasanat Lastensuojelun alkuarviointi, arviointi, alkuarviointi, palvelutarpeen arviointi, laatu, vaikuttavuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja Ohjaaja Sirpa Tapola-Tuohikumpu	

## TAULUKOT

TAULUKKO 1	Tutkimusaineiston esittely .....	13
------------	----------------------------------	----

# SISÄLLYS

1	JOHDANTO .....	1
2	SOSIAALIPALVELUISSA ARVIOIDAAN JA TUETAAN .....	3
2.1	Palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun alkuarviointi .....	3
2.2	Palvelutarpeen arviointi on interventio.....	4
2.3	Sosiaalityön vaikuttavuus ja laatu .....	5
3	SUOMALAISET ARVIOINTIMALLIT .....	7
3.1	Lapsilähtöinen palvelutarpeen arviointi .....	7
3.2	Tilannearvio-malli.....	8
3.3	Alkuarvioinnin tutkimukset.....	8
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	10
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset .....	10
4.2	Kirjallisuuskatsaus .....	11
4.3	Tiedonhaku ja aineiston valinta .....	11
4.4	Aineiston analyysi.....	14
5	LAADUKKAAN ALKUARVIOINNIN ELEMENTIT .....	16
5.1	Työntekijän ja asiakkaan välinen suhde .....	17
5.2	Asiakkaan osallisuus arviointityöskentelyssä .....	18
5.3	Arviointityöskentely, menetelmät ja työvälineet .....	20
5.4	Voimavarakeskeisyys .....	24
5.5	Työntekijän rooli arviointityöskentelyssä .....	25
5.6	Arvioinnin sisältö.....	26
6	YHTEENVETO JA POHDINTA.....	28
	LÄHTEET .....	32

# 1 JOHDANTO

Ensisijainen vastuu lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan on aina lapsen vanhemmilla ja muilla hänen hoidostaan vastaavilla henkilöillä. Viranomaisilla on velvollisuus tukea lasta kasvattavia henkilöitä heidän kasvatustehtävässään, jos tälle nähdään tarvetta. Tarve tuelle selvitetään tarvittaessa palvelutarpeen arvioinnilla, jossa arvioidaan lapsen ja perheen tilannetta, selvitetään tuen tarpeita ja mahdollisia tukitoimia tilanteeseen. Lasten palvelutarpeen arviointi on lakisääteistä. (Lastensuojelun käsikirja 2023.) Alkuarviointi on lakisääteinen prosessi, mutta arviointia voidaan käyttää myös työvälineenä. Myös lastensuojelutyö on jatkuvaa arviointia sekä itse tilanteesta että tukitoimien tarpeellisuudesta ja riittävydestä.

Uusi sosiaalihuoltolaki astui voimaan vuonna 2014 ja samalla vanha lastensuojelutarpeen selvitys korvattiin palvelutarpeen arvioinnilla. Sosiaalihuollon mukainen palvelutarpeen arviointi alkaa joko perheen itsensä tai jonkin ulkopuolisen tahon yhteydenotosta tai ilmoituksesta. Palvelutarpeen arvioinnin on valmistuttava kolmen kuukauden sisällä asian vireilletulosta. Palvelutarpeen arvioinnin aikana arvioidaan lastensuojelun tarve. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 113-115.) Toistuviin palvelutarpeen arviointeihin liittyy aina myös toistuvia lastensuojeluilmoituksia, yhteydenottoja tai ilmoituksia sosiaalihuollon tarpeesta. Toistuvat palvelutarpeen arvioinnit kertovat siitä, ettei perhe tai lapsi ole tullut autetuksi joko arvioinnin tai asiakkuuden aikana. Joko sopivia palveluita ei ole löytynyt tai niillä ei ole ollut toivottua vaikutusta tilanteen korjaamiseksi.

Olen työskennellyt usean vuoden ajan lapsiperheiden sosiaalipalveluiden palvelutarpeen arvioinnissa Päijät-Hämeessä. Tällä ajalla kohtasin usein samoja asiakasperheitä, jotka tulivat palvelutarpeen arviointiin toistuvasti. Osa lapsista saattoi ajoittain ohjautua asiakkuuteen tai muuten palvelujen piiriin, mutta jonkin ajan päästä palvelut päätettiin joko tilanteen hetkellisesti kohentuessa tai perheiden haluttomuuteen jatkaa

palveluita. Huolet saattoivat olla samoja, liittyä samoihin asioihin tai olla kokonaan uusia. Kuitenkin voidaan ajatella, etteivät nämä lapset ja perheet tulleet autetuksi toistuvista huolenilmauksista huolimatta.

Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän tilastojen mukaan toistuvien lasten palvelutarpeen arviointien määrä on viime vuosina ollut kasvussa. Vuonna 2019 toistuvuusprosentti lasten palvelutarpeen arvioinneissa oli 8,9. Vuonna 2020 toistuvia palvelutarpeen arviointeja oli 9,78% ja vuonna 2021 toistuvuusprosentti oli 10,67. (Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän tilastot 2022.) Toistuvat palvelutarpeen arvioinnit kuluttavat toisinaan tarpeettomastikin resursseja. Arvioinnin vaikuttavuutta tutkimalla ja sitä kehittämällä olisi mahdollista sekä säästää resursseja että saada perheille apua nopeasti ja oikea-aikaisesti. Oikea-aikaisuudella säästettäisiin myös siinä, ettei tukevampia palveluita ehkä myöhemmin tarvittaisi.

Alkuarviointi voi jo itsessään toisinaan olla tarvittava interventio. Joskus tilanteen korjaamiseksi riittää esiin tulleeseen huoleen puuttuminen, toisinaan tarvitaan palveluita muutostyön tueksi. Arviointityöskentely kartoittaa tilannetta, mutta myös valmistelee perhettä palveluihin. Lastensuojelu ja lastensuojeluilmoitus herättää edelleen ihmisissä toisinaan voimakkaitakin tunteita, eikä sitä aina mielletä auttamiseksi. Tämän vuoksi arvioinnilla on tärkeä tehtävä myös ennakkoluulojen poistamisessa sekä siinä, kuinka perheitä kannustetaan yhteistyöhön viranomaisten kanssa ja tarvittavien tukitoimien vastaanottamiseen.

Kandidaattitutkielmani on kirjallisuuskatsaus lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arvioinnista. Tutkielman tarkoitus on tarkastella, millaista alkuarviointia Suomessa tehdään lapsiperheissä, joissa on lastensuojelullisia huolia. Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia elementtejä hyvä alkuarviointi pitää sisällään ja miten siitä saataisiin mahdollisimman laadukasta. Käytän tutkielmassani sanaa alkuarviointi kuvaamaan eri asiakkuuksien alkuvaiheessa tehtävää arviointia. Tutkielman alkuun määrittelen keskeisiä käsitteitä ja avaan niiden tarkoitusta tämän tutkielman näkökulmasta. Tämän jälkeen avaan tutkimusprosessia, aineistoa, sen valintaa ja analysointia sekä käyttämäni tutkimusmenetelmää. Sen jälkeen esitän tutkielmani tutkimustulokset ja lopuksi pohdin tulosten merkitystä aiheeni näkökulmasta.

## 2 SOSIAALIPALVELUISSA ARVIOIDAAN JA TUETAAN

Tässä luvussa avaan tutkielmani keskeisiä käsitteitä. Tämän lisäksi pyrin kuvaamaan, mitä kyseiset, toisinaan monitulkintaiset, käsitteet tarkoittavat juuri tässä tutkielmassa. Tutkielmani kannalta olennaisia käsitteitä ovat palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun alkuarviointi, palvelutarpeen arviointi interventiona sekä sosiaalityön vaikuttavuus ja laatu.

### 2.1 Palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun alkuarviointi

Suomessa lapsiperheitä ja vanhemmuutta tuetaan lapsiperheiden palveluilla. Nämä palvelut sisältävät matalan kynnyksen yleispalveluja, joilla perheitä pyritään tukemaan varhaisessa vaiheessa. Myös lastensuojelu on osa lapsiperheiden palveluita ja sen tarkoitus on tukea yleispalveluissa annettavia tukitoimia silloin, kun ne katsotaan tilanteessa riittämättömiksi. (Valvira 2023.) Lastensuojelun tavoite on turvata kaikille lapsille oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelun jännitettä aiheuttaa sen eri ominaisuuksien suhde, toisaalta avun sekä tuen tarjoajana ja toisaalta viranomaisten kontrollina. Lastensuojelu sisältää toimenpiteitä, jotka puuttuvat merkittäväällä tavalla lapsen ja vanhemman perus- ja ihmisoikeuksiin. Lastensuojelussa lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että lapsi asetetaan aina työskentelyn keskiöön. Lastensuojelussa on kuitenkin otettava huomioon myös vanhemman oikeudet ja tuen tarve. (Araneva 2022, 23-32.)

Lastensuojelun tarve selvitetään palvelutarpeen arvioinnilla, joka alkaa asian tultua vireille lastensuojeluilmoituksella (Lastensuojelun käsikirja 2023). Palvelutarpeen

arviointi voidaan myös aloittaa muulla ilmoituksella tai yhteydenotolla. Lastensuojelun tarve saattaa tulla esiin myös muulla tavoin alkaneen palvelutarpeen arvioinnin aikana. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 113-116.) Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä sen vireilletulon jälkeen, kuitenkin viimeistään seitsemän arkipäivän sisällä. Arvion on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden sisällä sen vireilletulosta. Lastensuojelun tarvetta selvitetessä on arvioitava lapsen kasvuolosuhteita, vanhempien mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä palveluiden ja tukitoimien tarvetta. Arviointi tehdään yhteistyössä perheen kanssa. Arvioinnin aikana perheelle on kerrottava heidän oikeutensa ja velvollisuutensa, palveluiden toteuttamisen eri vaihtoehdot, näiden vaihtoehtojen vaikutukset sekä muut seikat, joilla katsotaan olevan merkitystä asiakkaan asiassa. Arviointia tehtäessä on myös kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. (Lastensuojelun käsikirja 2023.) Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan (2017, 108-109) mukaan viranomaisen velvollisuus on kertoa asiakkaalle selkeästi, mihin hänellä on lain mukaan oikeus. Palvelutarpeen arvioinnin päätteeksi tehdään kirjallinen yhteenveto, joka toimitetaan lapselle ja vanhemmalle. Yhteenvedon pitää sisältää arvioinnin sisältö, mitä menetelmiä arvioinnissa on käytetty, kuvaus tehdyistä havainnoista sekä lapsen, vanhemman ja työntekijän näkemys tilanteesta. (Lahtinen ja Pynnönen 2022, 18; Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 116-117.)

Lastensuojelun alkuarvioinnin määritelmät pitävät sisällään tarkastelun siitä, tarvitseeko lapsi tai perhe lastensuojelun apua tuen ja kontrollin muodossa vai selviävätkö he omien verkostojen ja muiden viranomaisten tuella. Tavoitteena on saada mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva lapsen elämästä. Alkuarvioinnin asiakkaaksi määritellään lapsi ja hänen vanhempansa. (Hietämäki 2015, 50.) Alkuarvioinnin sisältöä ei ole tarkasti määritelty laissa, vaan sosiaalityöntekijä määrittelee itse arvioinnin riittävän laajuuden. Aluehallintovirastot ja Valvira seuraavat alkuarvioinnin toteuttamisen määräaikoja, mutta eivät valvo sen sisältöä tai laatua. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 116-117.)

## **2.2 Palvelutarpeen arviointi on interventio**

Interventio voidaan määritellä esimerkiksi menetelmiksi, ideoiksi, työskentelymalliksi tai resursseiksi. Se ei ole kuitenkaan pelkästään jonkin toiminnon toteuttamista, vaan on sidoksissa kontekstiin. Interventio muodostuu asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhteesta, työntekijän tavasta työskennellä, asiakkaan tulkinnoista ja hänen antamastaan merkityksestä prosessille. Interventiossa myös työntekijä on aktiivisessa suhteessa prosessin eri konteksteihin, tekee niistä omat tulkintansa ja



antaa omat merkityksensä. Interventioon vaikuttaa myös toimintaympäristö ja sen kohteena oleva asia. (Kempainen ja Ojaniemi 2012, 53.)

Sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa tehdään monenlaisia interventioita perheiden elämään. Palvelutarpeen arviointi on yksi näistä interventioista. Arvioinnissa käsitellään esiin tulleita huolia, mietitään syitä ja ratkaisuja tilanteen parantamiseksi. Arviointityöskentelyn tarkoitus ei ole pelkästään kerätä mahdollisimman paljon tietoa perheestä ja tilanteesta, vaikka siinä myös arvioidaan riskejä ja ongelmien merkitystä. Arviointiprosessi on aina myös vuorovaikutusta perheen kanssa. Arviointityöskentelyllä voidaan voimaannuttaa asiakasta, antaa tietoa ja auttaa lasta tulemaan kuulluksi. Palvelutarpeen arvioinnissa oleellista on tunnistaa arvioinnin riittävä laajuus lapsen näkökulmasta. Joskus hyvin tehty palvelutarpeen arviointi saattaa jo itsessään riittää muuttamaan perheen tilannetta oikeaan suuntaan. Joskus ripeällä palvelutarpeen arvioinnilla voidaan saada perhe avun piiriin nopeasti. (Niemi-Weckström, Turunen & Kyllönen 2022.)

### **2.3 Sosiaalityön vaikuttavuus ja laatu**

Vaikuttavuuden käsitteen määrittäminen ei ole yksinkertaista. Vaikuttavuus voidaan määritellä esimerkiksi jonkin toiminnan yhteiskunnallisena tai sosiaalisena hyötynä. (Heliskoski, Humala, Kopola, Tonteri ja Tykkyläinen 2018, 5.) Perinteisesti vaikuttavuuden käsite rinnastetaan vahvasti tuloksellisuuden käsitteeseen. Vaikuttavuudella kuvataan jonkin tavoitteellisen toiminnan tai intervention aikaansaamaa tavoitellun suuntaista muutosta. (Pohjola 2012b, 24.) Puhuttaessa perheiden yksilöllisistä tilanteista, on haastavaa määritellä yksiselitteisesti työskentelyn aikaansaamaa vaikutusta.

Sosiaalityö on osa julkista palvelujärjestelmää ja ollakseen perusteltua sen on oltava vaikuttavaa. Sosiaalityö on vastuussa toiminnastaan ja sen vaikuttavuudesta asiakkaille, toimintaorganisaatiolle, päätöksentekijöille ja veronmaksajille. Vaikuttavuus on sosiaalityön keskeinen elementti. Sosiaalityöllä pyritään usein muutokseen haastavassa tilanteessa tekemällä interventioita ratkaisun saavuttamiseksi. Vaikuttavuuden mittaaminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista ja eri tahoille vaikuttavuus voi tarkoittaa erilaisia asioita. Sosiaalityön periaatteille on vierasta perinteinen hallinnollisesti ajateltu vaikutuksen mittaaminen, jossa on keskitytty rationaaliseen tunnuslukuihin perustuvaan päätöksentekoon ja taloudellisiin intresseihin. Tämän vuoksi sosiaalityössä on mieluummin puhuttu vaikutusten kuvaamisesta kuin niiden mittaamisesta. (Pohjola 2012a, 9-10.)

Sosiaalityö voidaan ajatella tapauskohtaisesti ainutkertaisena, tilannekohtaisena sekä paikallisesti määrittävänä, mikä vaikeuttaa sen vaikuttavuuden määrittelemistä. Vaikuttavuudesta puhuttaessa tarkoitetaan usein lyhyellä aikavälillä saatuja mitattavia tuloksia pitkäjänteisten muutosten sijaan. Sosiaalityön prosesseissa tavoitteena on kuitenkin muutosten saavuttaminen ja ongelmallisen tilanteen muuttuminen paremmaksi, minkä vuoksi niiden vaikuttavuudesta puhuttaessa on aiheellista käyttää muutoksen käsitettä. (Pohjola 2012b, 22-23.)

Asiakaslähtöisyyden näkökulmasta vaikuttavuutta mitataan asiakkaan tarpeisiin vastaamisen, hänen palvelustaan saamansa avun ja hyödyn sekä sitä kautta muutoksen perusteella. Sosiaalityössä vaikuttavuutta on kuitenkin tärkeää tavoitella myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta, joka sisältää toimintojen laajemmat kokonaisvaikutukset. (Pohjola 2012b, 23.)

Vaikuttavuuden käsite on vahvasti sidoksissa laadun käsitteeseen. Sosiaali- ja terveystoimi sekä Suomen kuntaliitto ovat määritelleet lastensuojelun laatusuosituksella viisi tavoitteet läpäisevää eettistä periaatetta. Näitä periaatteita tulisi noudattaa kaikessa lastensuojelun työskentelyssä. Eettiset periaatteet ovat asiakkaiden ihmisarvo ja perusoikeudet, lapsen etu, vuorovaikutus, ammattihenkilöstön työn laatu sekä vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri. (Lastensuojelun käsikirja 2023.)

## 3 SUOMALAISET ARVIOINTIMALLIT

Lastensuojelun alkuarvioinnin kehittämisen eteen on tehty työtä jo useita vuosia. Kehitystyöllä on pyritty luomaan erilaisia menetelmiä ja mallintamaan arviointityöskentelyä työntekijöiden tueksi ja työvälineiksi. (Lahtinen ja Pynnönen 2020, 8-9.) Arviointityöskentelyn sisältöä ei ole selkeästi määritelty vaan toteutus on pitkälti työntekijän oman harkinnan ja valintojen varassa. Voidaan kuitenkin ajatella, että arviointityöskentelyyn kehitetyt mallit toimivat tietynlaisina suosituksina tai esimerkkeinä, joita työskentelyssä voi käyttää tukena. Tämän vuoksi tarkasteltaessa suomalaista alkuarviointi, on hyvä tietää jotakin myös arviointimalleista. Tässä luvussa esittelen lyhyesti kaksi Suomessa käytössä olevaa arviointimallia ja kerron tiiviisti alkuarvioinnin tutkimuksesta.

### 3.1 Lapsilähtöinen palvelutarpeen arviointi

Lapsilähtöinen palvelutarpeen arviointi-malli on tarkoitettu käytettäväksi alkuvaiheen arvioinnissa. Mallin tarkoitus on auttaa työntekijää kiinnittämään huomiota lapsen tarpeisiin. Se auttaa työntekijää tekemään arviointia yhdessä asiakkaiden kanssa ja saamaan riittävän kokonaiskuvan lapsen elämästä, kokemuksista ja tarpeista. Malli tarjoaa suunnitelmallisen rakenteen siihen, kuinka lapsen ja vanhemman kanssa työskennellään sekä miten tietoa kerätään ja analysoidaan johtopäätösten pohjaksi. (Lahtinen ym. 2022, 43-44.)

Lapsilähtöisen palvelutarpeen arvioinnin mallissa sovitaan perheen kanssa kirjallisesti arvioinnin alussa arvioinnin tavoitteet ja aikataulu. Suunnitelma joustaa kuitenkin asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Malli sisältää rungon sekä arvioinnin että yksittäisten tapaamisten kulusta. Malli sisältää lisäksi arvioinnissa käsiteltäviä

teemoja. Työntekijä ja asiakkaat ovat mahdollisimman tasavertaisia työskentelyssä. Tapaamisten määrä arvioidaan yhdessä. Malli ottaa kuitenkin kantaa siihen, että lapsen tapaamisia tulisi olla riittävästi, jotta arviointiin saataisiin kerättyä lapsen tuotama tieto ja kokemukset. Arviointi päättyy yhteiseen tapaamiseen, jossa laaditaan yhteenveto sekä tehdään johtopäätökset asiakkaan elämäntilanteesta ja mahdollisista tuen tarpeista. (Lahtinen ym. 2022, 44-49.)

## **3.2 Tilannearvio-malli**

Tilannearvio-mallin tavoitteena on systematisoida asiakkuuden alkuvaihetta ja yhtenäistää arvioinnissa käytettäviä työkäytäntöjä. Tarkoitus on tehdä lastensuojelun sosiaalityöstä avointa ja läpinäkyvää. Tilannearviossa on tavoitteena selvittää lapsen yksilölliset tarpeet ja mahdollinen tarve tukitoimille, mutta sen on tarkoitus olla samaan aikaan vaikuttavaa sosiaalityötä. Malli ei ole kehitetty pelkästään tiedon keräämistä varten, vaan siinä on tarkoitus tuottaa tietoa ja ymmärrystä lapselle ja vanhemmalle lapsen elämäntilanteesta, arjesta ja kokemuksista. Tilannearvion ajatus on, että se voi jo sinällään olla riittävä interventio tilanteessa. (Ervast ja Tulensalo 2006,15.)

Tilannearvio-mallissa on asiakkaan kohtaamiselle selkeät prosessit. Prosessissa on neljä vaihetta, jotka ovat vireilletulo, aloitusvaihe, tapaamis- ja selvittelyvaihe sekä yhteenveto ja jatkon suunnittelu. Jokaisen vaiheen tapaamisten sisällöt ja tapaamiset on tarkkaan mietitty. Lähtökohta on lapsikeskeisyyden korostaminen ja asiakkaan voimaannuttaminen. Tavoitteena on antaa uusia voimavaroja. Tapaamisten määrä ja kokoonpano mietitään yhdessä asiakkaiden kanssa. Mallissa on kuitenkin ajatuksena, ettei arviointia voi tehdä tapaamatta lasta. (Ervast ym. 2006, 16-18.)

## **3.3 Alkuarvioinnin tutkimukset**

Lastensuojelua ja sosiaalityötä on tutkittu laajasti niin Suomessa kuin muuallakin maailmalla. Lastensuojelusta on tehty Suomessa 2000-luvulla kolmekymmentä akateemista väitöskirjaa ja myös useita kymmeniä lisensoitettuja tutkimustietoja lastensuojelusta tuottavat tämän lisäksi muun muassa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, Itla sekä erilaiset järjestöt. (Linnonsuo ja Santalahti, 2020.) Lastensuojelun vaikutusten nähdään usein syntyvän itse työskentelyvaiheessa ja alkuarviointivaiheen tutkimustieto on vähäisempää. Kuitenkin jonkin verran tutkimuksia on tehty myös

alkuarvioinnista. Uuden sosiaalihuoltolain voimaan tultua vuonna 2015 aiempi lastensuojelutarpeen selvitys vaihtui palvelutarpeen arvioinniksi (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 113-115). Palvelutarpeen arvioinnista löytyi tutkimustietoa lastensuojelua vähemmän.

Hietämäki (2015, 135) toteaa väitöskirjassaan, että alkuarvioinnilla saavutettuja vaikutuksia on tutkittu suhteellisen vähän. Tämä saattaa johtua siitä, ettei arviointia läheskään aina ajatella interventioksi. Vaikutusten katsotaan syntyvän muissa työskentelyvaiheissa. (Hietämäki 2015, 135.) Hietämäen (2015, 135) väitöskirjan tutkimuskatsauksen tutkimusten mukaan alkuarviointi toimii myös interventiona. Palvelutarpeen arvioinnilla pyritään muiden lapsiperheille suunnattujen palveluiden tapaan vaikuttamaan lasten ja perheiden elämään positiivisesti. Tämän vuoksi onkin perusteltua tutkia, kuinka palvelutarpeen arvioinnilla voitaisiin saavuttaa mahdollisimman hyviä tuloksia.

Suomessa alkuarvioinnin tueksi on kehitetty myös erilaisia menetelmiä. Menetelmiä on kehitetty myös kansainvälisellä kentällä ja niiden painopiste voi erota suurestikin suomalaisista vastaavista. Suomalaiset arviointimenetelmät on kehitetty erilaisten hankkeiden ja kehitysohjelmien tuloksina. Kuitenkin tutkimuksia itse menetelmien toimivuudesta on löydettävissä vain muutamia. Myös siitä, kuinka paljon menetelmiä oikeasti käytetään arjen työssä, on vähän. Arvioinnin sisällöstä ei ole säädetty, vaan sosiaalityöntekijät määrittelevät itse, mikä heidän näkemyksensä mukaan on asian selvittelyssä riittävä laajuus (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 116-117). Tämän vuoksi arviointien laajuus ja sisältö voivat vaihdella hyvinkin paljon sekä eri kuntien, mutta myös saman organisaation työntekijöiden välillä. Alkuarviointi on monellakin tavalla tärkeässä asemassa. Se voi jo pelkästään toimia tarvittavana interventiona tai olla asiakasta valmistelevaa itse työskentelyn kannalta. Alkuarvioinnilla on myös tärkeä asema pelkojen ja ennakkoluulojen rikkojana. Siksi alkuarviointiin tulisikin painostaa niin työn tekemisen kannalta, mutta myös kehittämällä ja tutkimustietoa tuottamalla.

## 4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan tutkielmani toteutuksen vaiheita, aineistoa, sen valikointia ja analysointia. Aluksi määrittelen tutkimustehtävän ja tutkimuskysymyksen. Tämän jälkeen olen kuvannut tutkielmani etenemistä tiedonhausta aineiston analysointiin.

### 4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani tarkoitus on tarkastella suomalaista lapsiperheisiin tehtävää alkuarviointia. Lapsiperheellä tarkoitetaan tässä tutkielmassa perheitä, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. Tavoitteena on löytää laadukkaaseen ja hyvään alkuarviointiin kuuluvia elementtejä, jotta arviointiprosessilla olisi mahdollisimman paljon vaikutusta perheiden tilanteisiin. Alkuarviointi on tärkeä osa sosiaalipalveluita. Se määrittelee millaisia palveluita ja tukea perheet tarvitsevat ja saavat. Alkuarviointi voi olla ihmisten ensimmäinen kosketus sosiaalityöhön, minkä vuoksi se saattaa vaikuttaa ratkaisevasti ihmisten halukkuuteen tai haluttomuuteen jatkotyöskentelyä kohtaan. Lastensuojelun alkuarviointi käsittelee toisinaan hyvinkin vakavia huolia, jolloin perheen tilanteen kokonaisvaltainen selvitys on erityisen tärkeää. Toisinaan alkuarviointi saattaa olla riittävä interventio, jolloin alkuarviointi vaiheessa on saavutettu tilanteessa tarvittava muutos. Tämä säästää yhteiskunnan taloudellisia kustannuksia, kun laajempia tukitoimia ei tarvita. Se saattaa myös auttaa perheitä itse näkemään omaa tilannettaan ja käyttämään perheen sisäisiä voimavaroja paremmin. Tätä kautta perheet voivat tuntea voimaantumista ja oppia ratkaisemaan haastavia tilanteita myös jatkossa sekä hakemaan apua sitä tarvittaessa. Tutkimuskysymykseni on:

Millaista on laadukas lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointi Suomessa?

## 4.2 Kirjallisuuskatsaus

Kandidaattitutkielmani on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuuskatsaus on tutkimustapa, jossa tutkitaan olemassa olevia tutkimuksia. Siinä tunnistetaan, arvioidaan, tulkitaan ja yhdistetään tietoa. Kirjallisuuskatsauksen avulla tehdyssä tutkimuksessa tiivistetään alkuperäistutkimuksissa tehty tieto ja tehdään sen avulla johtopäätökset oman tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Kirjallisuuskatsauksessa yhdistyy järjestelmällinen tutkimusten hakuprosessi, tutkimusten valikoiminen, kriittinen lukeminen ja arviointi. Tämän jälkeen metodissa siirrytään muistiinpanojen tekemiseen ja tutkimusten analysoimiseen sekä tietojen vertailuun. Tutkimuksia yhdistelemällä luodaan uutta tietoa. (Vilka 2022, 11-15.) Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on kehittää ja arvioida teoriaa. Se myös rakentaa kokonaiskuvaa olemassa olevasta tiedosta ja tunnistaa ongelmia. (Salminen 2011, 9.)

Olen käyttänyt tutkielmassani narratiivista kirjallisuuskatsausta, jota kutsutaan myös kuvailevaksi kirjallisuuskatsaukseksi. Sen lähtökohtana on etsiä vastauksia siihen, mitä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä tiedetään. Se pohtii, mitkä ovat kyseisen ilmiön keskeiset käsitteet käsitteiden keskinäiset suhteet. (Vilka 2022, 21-32.) Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voidaan luonnehtia yleiskatsaukseksi. Aineiston valintaa ei rajaa metodiset säännöt ja se onkin metodisesti kevyin kirjallisuuskatsauksen muodoista. Narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa aineiston valinnassa ei ole käytetty systemaattista seulaa. (Salminen 2011, 12-13.)

Oman tutkielmani metodiksi narratiivinen kirjallisuuskatsaus tuntui sopivimmalta vaihtoehdolta. Sen avulla pystyin sisällyttämään tutkielmaani monta eri näkökulmaa ja sain näin mielestäni varsin kattavan kuvan valitsemastani aiheesta. Koska metodi ei sisällä tiukkoja sääntöjä aineiston valinnasta tai sen analysoinnista oli tutkielmaa miellyttävä tehdä ja se pysyi hyvin aikataulussa.

## 4.3 Tiedonhaku ja aineiston valinta

Tutkielmani aineisto on kerätty keväällä ja kesällä 2023. Tiedonhaun alkuvaiheessa olen käynyt käsitteitä läpi käyttäen apunani yleinen suomalainen ontologia- palvelua. Tutkielman aineisto on saatu hakemalla suomen- ja englanninkielisillä hakusanoilla JYKDOC, Google, Social Services Abstracts (ProQuest), Julkari ja Janus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehdien tietokannoista hakutyökaluilla. Hakusanoina olen näissä käyttänyt vaikuttavuus, laatu, interventio, alkuarviointi, arviointi, lastensuojeluilmoitus, vaikuttavuus lastensuojelussa, vaikuttavuus

sosiaalipalveluissa, palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelutarpeen selvitys sekä näiden erilaisia yhdistelmiä sekä lyhennelmiä. Kansainvälisiä tutkimuksia etsiessäni olen käyttänyt hakusanoja social work, assessment, core assessment, evaluation, family ja children. Osa tutkimuksista on saatu valittujen tutkimusten lähdeviittausten avulla.

Vastoin odotuksiani kohtasin haasteita aineistoa etsiessäni. Lähdin etsimään aineistoa tutkielmaani käyttämällä hakusanoina palvelutarpeen arviointia. Hakukriteerinä oli tarkoitus pitää vertaisarvioituja tutkimuksia. Huomasin kuitenkin nopeasti, että palvelutarpeen arvioinnista tehdyt tutkimukset olivat pitkälti Pro Gradu-tutkimuksia, eivätkä näin täyttäneet annettua hakuheitoa vertaisarvioidusta tutkimuksista. Tämän vuoksi laajensin hakuni koskemaan arviointia, alkuarviointia, lastensuojelun alkuarviointia ja lastensuojelutarpeen selvitystä. Näissä hauissa käytin hakusanaparina lapsia ja perheitä. Myös näillä hakusanoilla tutkielmani kannalta olennaista aineistoa oli löydettävissä yllätyksekseni vähäisesti. Tämän vuoksi suurta rajausta ei ollut tarvetta tehdä niiden tutkimusten kesken, jotka vastasivat tutkimuskysymykseeni.

Aineistoa valitessani olen pyrkinyt valitsemaan mahdollisimman tuoreita tutkimuksia, kuitenkin niin, että ne ovat relevantteja tutkielmani kannalta. Tärkein hakukriteeri on ollut tutkimuksen vastaaminen mahdollisimman hyvin tutkimuskysymykseeni. Pyrin käsittelemään aihetta eri näkökulmista, joka myös on toiminut aineiston rajaamisena. Olen halunnut saada tutkimukseeni näkemyksiä sekä työntekijöiden että asiakkaiden näkökulmista. Tämä toimi myös aineiston valinnassa tärkeänä kriteerinä. Alkuarvioinnin tutkimusten lisäksi halusin saada tutkielmaani näkemyksen interventoiden vaikutusta lapsiperheiden palveluissa, koska se toi mielestäni tutkielmaani monipuolista näkemystä. Tämän vuoksi otin tutkielmani aineistoon mukaan yhden interventiotutkimuksen.

Tutkielmani aihe painottuu lastensuojelun alkuarviointiin. Arviointia tapahtuu, ja pitää tapahtua, kuitenkin kaikissa lastensuojelun asiakkuuden vaiheissa. Aineiston valinnassa olen pääasiassa keskittynyt alkuarviointiin, mutta mukana on myös muutama tutkimus, jotka käsittelevät arviointia lastensuojelun työskentelymenetelmänä tai ilmiönä yleensä. Aineistossa on tutkimuksia vanhempien kokemuksista, työntekijöiden kokemuksista, dokumenttien perusteella tehdystä tutkimuksesta, lapsilähtöisyydestä, moniammatillisista interventioista ja kansainvälisistä tutkimuksista. Tutkielmani keskittyy tarkastelemaan suomalaista alkuarviointia, joten kansainvälisiä tutkimuksia alkuarvioinnista on käytetty lähinnä vertailun vuoksi. Saadakseni mahdollisimman monipuolisen näkökulman, olen käyttänyt tutkielmassani myös yhtä lissensiaatintutkimusta. Kyseisessä tutkimuksessa on käsitelty lastensuojelun alkuarvioinnin dokumenteista esiin tullutta tietoa ja se on tärkeä lisä tutkielmani aiheen kannalta. Tutkielmani aineisto koostuu yhdeksästä tutkimuksesta. Näistä kahdeksan on suomenkielisiä ja yksi englanninkielinen. Yksi suomenkielisistä tutkimuksista



käsittelee kansainvälisiä tutkimuksia alkuarvioinnista. Aineistoni on esitelty taulukossa 1. Taulukossa on kerrottu mistä tutkimuksesta on kyse sekä lyhyesti määritelty, miksi koen tutkimuksen vastaavan tutkimuskysymykseeni.

TAULUKKO 1 Tutkimusaineiston esittely

Tekijä(t), tutkimuksen nimi	Tutkimuksen aineisto ja toteutus, teema	Vuosisiluku
Hietämäki, Johanna: Lastensuojelu alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta.	177 lastensuojelun asiakasperheen vanhempaa, jotka olivat käyneet läpi alkuarvioinnin. Kyselylomake. Tutkimuksen kohteena oli, miten sosiaalityöntekijä työskenteli ja oliko alkuarvioinnilla vanhemman mielestä vaikutusta perheen tilanteeseen.	2015
Jaakkola, Anne-Mari: Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi: Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi.	Kyselyaineisto on kerätty vuonna 2010 lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä. Tutkimuksen tehtävä on selvittää suomalaisten lastensuojelun työntekijöiden tapaa arvioida lapsen tilannetta ja mitkä ammatilliset ja organisaatioiden tekijät määrittävät lastensuojelun arvioinnin tekemistä ja miten.	2016
Haarakangas, Tanja: Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena.	Tutkimuksen aineistona on 114 lastensuojelutarpeen selvitystä koskevaa asiakirjaa. 93 espoolaista perhettä, joiden alkuarviointi on tehty 2014. Tutkimuksen tarkoitus on tarkastella minkälaiseen tiedonmuodostukseen lastensuojelutarpeen arviointi perustuu.	2018
Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina: Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa- 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia.	Tutkimuksen aineistona on kaksi fokusryhmäkeskustelua, jotka on järjestetty vuonna 2013. Helsingissä 2001-2005 kohtaavaa lastensuojelua-hankkeessa kehitetyn tilannearviomallin esittely ja sen arviointi miten lapsikeskeisyys,	2016

	suunnitelmallisuus, kohtaaminen ja arkikeskeisyys toteutuvat 15 vuotta mallin kehittämisen jälkeen.	
Petrelus, Päivi; Tulensalo, Hanna; Jaakkola, Anne-Mari & Hietamäki, Johanna: Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointia.	Julkaisun ja artikkelin tavoitteena on tiedon tuottaminen lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arviointityön tueksi.	2016
Petrelus, Päivi: Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus.	Artikkeli on tutkimuskooste, jossa käsitellään kansainvälistä alkuarviointia ja siitä tehtyjä tutkimuksia.	2016
Halme, Niina; Perälä, Marja-Leena & Laaksonen, Camilla: Yhteistyöinterventtioiden vaikuttavuus lapsiperhepalveluissa.	Järjestelmällinen katsaus, joka sisältää 88 tutkimusta. Lapsiperheiden ja työntekijöiden välisten interventioiden ja niiden vaikutusten tutkiminen. Osa lapsiperheiden yhteistyökäytäntöjen johtaminen LapsYTY, tutkimus- ja kehittämishanketta.	2010
Aaltio, Elina: Lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteet ja teoriapohja	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa tarkastellaan yleisimpiä kansainvälisiä ja suomalaisia lastensuojelussa käytössä olevia arviointimalleja.	2016
Clever, Hedy and Walker, Stephen: From policy to practice: The implementation of a new framework for social work assessments of children and families.	Tutkimuksessa on tutkittu arviointimenetelmän käytön vaikutuksia 24 englantilaisessa kunnassa. Tutkimuksessa menetelmää on arvioitu sen vaikutusten, arvioinnin kustannusten ja perheiden kokemusten kautta.	2004

#### 4.4 Aineiston analyysi

Olen käyttänyt tutkimuksessani aineistolähtöistä analysointia, jossa tarkoituksena on luoda teoria käsiteltävästä aineistosta. Tutkimusten tuloksista on tarkoitus saada

teoreettinen ymmärrys valitusta aiheesta. (Tuomi 2002, 97.) Olen poiminut käyttämästäni aineistosta asiat, joita niissä on pidetty hyvinä arviointiprosessissa ja parantavan arvioinnin laatua.

Laadullisen tutkimuksen analyysissä aineistoa tarkastellaan vain tietyistä näkökulmista. Aineistoa käsiteltäessä yhdistellään havaintoja ja pyritään muodostamaan havaintojoukkoja. Laadullisessa tutkimuksessa tulosten tulkinnassa aineiston perusteella tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011, 40-44.) Olen käynyt aineistoani läpi systemaattisesti ja poiminut sieltä tutkielmani kannalta olennaiset asiat. Näitä yhdistelmällä olen pyrkinyt luomaan teorian siitä, millaisia elementtejä hyvä alkuarviointi pitää sisällään.

Pyrin saamaan tutkielmaani mukaan sekä ammattilaisten että asiakkaiden kokemuksia siitä, millaista alkuarviointia tehdään, mitä elementtejä se sisältää ja kuinka tärkeiksi ne koetaan. Aineiston analyysissä lähdin liikkeelle poimimalla valitsemistani tutkimuksista hyvään alkuarviointiin liitettyjä asioita. Etsin aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia koskien alkuarvioinnissa esiintyviä asioita. Huomasin nopeasti, että samoja asioita eri sanoin toistettiin tutkimuksissa. Tämän jälkeen aloin jakaa asioita teemoihin. Teemoja kävin läpi järjestelmällisesti kirjoittamalla ne auki jokaisesta käyttämästäni tutkimuksesta ja pyrin kuvaamaan niitä eri näkökulmista. Teemoittelu muuttui tutkimukseni edetessä. Osa teemoista yhdistyi, toiset muuttivat nimeään ymmärrykseni laajentuessa. Jotkut teemat jäivät pois kokonaan, koska niiden relevanttius arvioinnin kannalta ei vahvistunut tutkielmani edetessä. Pyrin myös tiivistämään teemat niin, ettei niiden määrä nousisi liian korkeaksi ja kokonaisuus pysyisi selkeänä. Valmiiseen tutkielmaani olen pyrkinyt sisällyttämään käyttämästäni aineistosta tärkeimmät elementit. Nämä elementit pitävät sisällään erilaisia aineistoja ja toimivatkin yläkäsitteinä erilaisille hyvän alkuarvioinnin tekijöille. On huomioitava, että arviointiprosessit sisältävät myös muita elementtejä, eikä arviointiprosessista voi tehdä täydellistä mallia ihmisten yksilöllisten tilanteiden, haasteiden ja persoonallisuuksien vuoksi.

## 5 LAADUKKAAN ALKUARVIOINNIN ELEMENTIT

Laadukas alkuarviointi on monen tekijän summa. Tutkimuksissa parempia tuloksia saavutettiin alkuarvioinneissa, joissa yhteydenotto oli tullut asiakkaalta itseltään tai hänen suostumuksellaan, tapaamisia oli useita, keskittyminen oli suunnattu perheen voimavaroihin, isät oli otettu mukaan työskentelyyn ja perhe oli saanut yhteenvedon työskentelyn päätteeksi. (Hietämäki 2015, 151-152.) Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu arviointityöskentelyllä olevan parempi pohja, jos se perustui vapaaehtoisuuteen, eikä huoli ollut kovin vakava (Petrelius 2016, 141). Vaikka vapaaehtoisuus luonnollisesti lisääkin asiakkaan sitoutumista työskentelyyn, ei asian vireilletulon tapaan voi itse arviointiprosessissa vaikuttaa. Arviointiprosessissa on kuitenkin asioita, joilla voidaan kompensoida vapaaehtoisuuden puuttumista.

Tutkimuksen mukaan alkuarvioinnilla on vaikutusta perheen tilanteeseen. Yli puolet Hietämäen (2015, 135) tutkimukseen osallistuneista vanhemmista koki perheen tilanteen parantuneen arvioinnin ansiosta. Vanhemmat kuvailivat alkuarvioinnin vaikutaneen positiivisesti tilanteen selkiytymisenä ja tilanteen näkemisenä uudessa valossa. He myös kokivat ymmärtävänsä lasta paremmin alkuarvioinnin ansiosta. (Hietämäki 2015, 135-139.) Tutkielmassani olen keskittynyt löytämään hyvän alkuarvioinnin elementtejä, joiden avulla alkuarvioinnin vaikutuksista saataisiin mahdollisimman positiivisia.

Tässä luvussa olen käsitellyt aineistoni tutkimuksista esiin nostamiani asioita, joita nimitän laadukkaan arvioinnin elementeiksi. Olen jakanut elementit otsikkojen mukaan asiakassuhteeseen, asiakkaan osallisuuteen, arviointityöskentelyyn, menetelmiin ja työvälineisiin, voimavarakeskeisyyteen, työntekijän rooliin arviointityöskentelyssä sekä arvioinnin sisältöön. Otsikoiden alle olen kerännyt teorialtietoa siitä, millaisista asioista laadukas alkuarviointi koostuu.

## 5.1 Työntekijän ja asiakkaan välinen suhde

Asiakassuhde ja sen toimivuus on tutkimusten valossa merkityksellinen työskentelyn onnistumisen kannalta. Tutkimusten mukaan hyvä asiakassuhde arviointia tehdessä voi edistää muutosta ajattelussa, toiminnassa, itsetunnossa ja lisätä perheen tilannetta koskevan tiedon määrää. Tutkimuksessa alkuarvioinnilla voitiin muuttaa vanhempien näkemyksiä perheen tilanteesta, voimavaroista ja vaikeuksista. (Hietämäki 2015, 78–87.) Kansainvälisissä tutkimuksissa tärkeänä onnistuneen arviointityöskentelyn kannalta on pidetty prosessin läpinäkyvyyttä ja asiakkaan luottamuksellista suhdetta työntekijöihin. (Petrelius 2016, 140.) Kun nämä ovat kunnossa voi asiakkaan olla helppompi hyväksyä myös arviointiprosessissa tehdyt päätökset. Hyvällä asiakassuhteella pystytään kompensoimaan esimerkiksi asiakkuuden alkamisen vapaaehtoisuuden puuttuminen, joka muuten vaikutti negatiivisesti arvioinnin vaikutuksiin (Hietämäki 2015, 162). Prosessiin sitoutuminen on helpompaa, kun asiakas tietää mitä tapahtuu ja luottaa sitä eteenpäin vieviin ihmisiin. Turhien ennakkoluulojen puuttuminen voi auttaa asiakasta kertomaan avoimemmin tilanteestaan ja mahdollisesta avuntarpeesta.

Asiakassuhteessa positiiviseksi koettiin asiakkaan näkökulmasta hyvä kohtaaminen ja vuorovaikutus työntekijän kanssa. Erityisesti työntekijän avoimuus ja rehellisyys helpotti työskentelyä. Hyvän asiakassuhteen luomiseksi työntekijän tulisi pyrkiä olemaan empaattinen, ystävällinen ja kunnioittava. (Hietämäki 2015, 78-88.) Asiakkaan yksilöllinen kohtaaminen on myös lapsikeskeisessä työotteessa tärkeää. Kohtaamisessa on tärkeää ihmisläheisyys ja joustavuus (Jaakola 2016, 102). Tunne siitä, että työntekijä kuunteli aidosti ja vanhemmat kokivat tulleen ymmärretyksi, helpottivat asiakasnäkökulmasta arviointiprosessia (Hietämäki 2015, 129).

Hietämäen (2015, 78) tutkimuskatsauksen mukaan pelot saattoivat aiheuttaa vanhemman varauksellista suhtautumista ja jopa työskentelyn vastustamista. Myös kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu vanhempien kielteisten tunteiden vaikeuttavan vanhemmuuden arviointia. Toisinaan vanhemmat saattavat vastustaa muutoksen sijaan työntekijöiden toimintaa erilaisien negatiivisten tunteiden takia, mikä vaikeuttaa myös mahdollisesti tarvittavaa muutostyötä. Arvioinnin aiheuttamien kielteisten tunteiden minimoimiseksi arviointiprosessin tulisi olla joustava ja menetelmiä tulisi soveltaa perheille sopiviksi. (Petrelius 2016, 142-143.) Luottamus työntekijään ja siihen, että tulee prosessissa kuulluksi voi olla merkittävä tekijä pelkojen vähenemisessä ja tätä kautta parantaa arvioinnin laatua. Hyvä asiakassuhde helpottaa myös muiden elementtien toteuttamista laadukkaassa alkuarvioinnissa.

## 5.2 Asiakkaan osallisuus arviointityöskentelyssä

Asiakkaalla tarkoitetaan tässä yhteydessä arviointiprosessissa olevaa lasta ja hänen vanhempiaan. Yhteistä tutkielmaani käyttämissä tutkimuksissa oli, että vanhempi oli lasta enemmän osallisena arviointityöskentelyssä. Haarakankaan dokumenttien perusteella tehdyssä tutkimuksessa vanhemman osallisuus huomioitiin tutkimuksissa useammin kuin lapsen. Ainoastaan seitsemässä aineiston arviossa viitattiin lapseen aktiivisena toimijana ja yhteistyökumppanina. Vanhemman kohdalla tämä luku oli merkittävästi suurempi ja vanhempaan viitattiin aktiivisena toimijana 44:ssä aineiston arviossa. (Haarakangas 2018, 89.)

Interventioiden vaikuttavuutta lapsiperhepalveluissa tarkastelevassa tutkimuksessa perheen oman asiantuntijuuden korostaminen lisäsi osallisuutta ja sitoutumista työskentelyyn (Halme, Perälä ja Laaksonen 2010, 92). Hietamäen (2015, 148) tutkimuksessa vanhempien osallisuutta tarkasteltiin työntekijän asiakasorientoitumisen käsitteellä. Vanhempien mielestä työntekijän asiakasorientoituminen hyödytti kaikista tekijöistä eniten työskentelyä. Työntekijän asiakasorientoituneisuutta arvioitiin Hietamäen (2015, 128) tutkimuksessa sillä, kokiko vanhempi, että sosiaalityöntekijä huomioi hänen näkemyksensä, ymmärsikö hän perheen tilanteen ja oli aidosti kiinnostunut vanhemman näkökulmasta. Tutkimuksessa kysyttiin myös, oliko sosiaalityöntekijä vanhemman mielestä kannustava ja pyrkiikö hän auttamaan. 80 % tutkimukseen osallistuneista vanhemmista koki sosiaalityöntekijän olleen vähintään hieman asiakasorientoitunut. Kokemuksissa oli kuitenkin suuria eroavaisuuksia. (Hietamäki 2015, 128-129.)

Työntekijän suhdetta asiakkaan osallisuuteen voidaan arvioida esimerkiksi sillä, kuinka paljon tietoa arviointiprosessista asiakkaalle annetaan ja kuinka paljon heitä otetaan mukaan itse arviointiprosessiin sekä jatkotoimenpiteiden suunnittelemiseen. 80% sosiaalityöntekijöistä kertoi informoivansa aina vanhemmalle arvioinnin tavoitteet. Lapselle tavoitteet informoi aina 70% sosiaalityöntekijöistä. (Jaakola 2016, 117.) Vanhemmat kokivat tärkeäksi mahdollisuuden osallistua arvioinnin tekemiseen ja että työntekijä kuunteli heitä (Hietamäki 2015, 82). Myös kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu vanhempien arvostavan mahdollisuutta osallistua arviointityöskentelyyn ja mahdollisten palvelujen suunnitteluun (Petrelius 2016, 140). Osallisuuden voidaankin sanoa olevan tärkeä tekijä niin arviointiprosessissa kuin sitä seuraavissa palveluissa. Yhteisymmärrys tarvittavista jatkotoimenpiteistä on merkittävän tärkeä lähtökohta palveluiden onnistumiselle.

Osallisuuden kokemus voi olla erilainen riippuen arviointiin osallistuvasta ihmisestä. Myös osallisuuden mahdollisuudet voivat vaihdella, riippuen esimerkiksi lapsen iästä. Haarakangas (2018, 70) on tutkimuksessaan jakanut lasten osallisuuden tutkimissaan selvityksissä porrasmallin mukaisesti. Porrasmallillaan Haarakangas kuvaa lapsen osallisuuden tasoja. Tutkimuksessa selvitykseen osallistuneista lapsista 48% oli kuunneltu laajasti. Suppeasti oli kuunneltu 9% lapsista. Tällöin lapsi oli ainoastaan nähty ja havaintoja hänestä oli kirjattu vain vähän. 5%:ssa tapauksista lapsi oli tavattu, mutta jäi kirjausten perusteella näkymättömäksi. 25%:ssa lasta ei oltu tavattu lainkaan. (Haarakangas 2018, 70-73.) Voidaan siis ajatella, ettei lapsen osallisuus ole toteutunut kahdella viimeisellä portaalla. Pienen lapsen ottaminen osalliseksi voi olla hankalaa ja vaatii työntekijältä erilaista paneutumista ja myös erilaisia keinoja. Kuitenkin voidaan ajatella, että lapsen tulisi olla jollakin tavalla näkyvä itseään koskevassa arvioinnissa.

Asiakkaan osallisuutta voidaan arvioida myös sen perusteella, mistä arviointiprosessissa käytettävä tieto on saatu. Arvioinnin tiedontuottajina on sosiaalityöntekijöiden mukaan 65%:sesti lapsi. Tämän jälkeen eniten tietoa arviointiin tuotti vanhempi ja kolmanneksi eniten perhetyöntekijä. (Jaakola 2016, 117-118.) Tämän perusteella voidaan siis päätellä, että työntekijät kokevat lapsen saaneen kertoa itse omasta tilanteestaan ja näin olla selkeästi osallisena itseään koskevassa asiassa. Erilaista tietoa tästä antoi kuitenkin arviointidokumenttien perusteella tehty tutkimus. Selvityksen tietolähteenä oli 49%:ssa vanhemmat, 20%:ssa ammattilaisverkosto, 19%:ssa lapsi, 9%:ssa sosiaalityöntekijä ja 3%:ssa läheisverkosto. (Haarakangas 2018, 67-68.) Lähes puolet arviointityöskentelyn tiedosta tuli siis vanhemmalta, joka oli merkittävästi suurempi kuin vasta kolmannella sijalla tiedontuottajana olevan lapsen osuus.

Sekä Hietamäen että Haarakankaan tutkimuksissa yksilötapaamiset kohdistuivat eniten äiteihin. Toiseksi eniten oli tavattu lapsia ja sen jälkeen isiä. (Hietamäki 2015, 118; Haarakangas 2018, 60.) Alkuarviointiin toteutuksessa saavutettiin parempia tuloksia tapauksissa, joissa isät oli otettu mukaan arviointityöskentelyyn, arviointi sisälsi useampia tapaamisia ja asiakas sai yhteenvedon työskentelyn päätteeksi. (Hietamäki 2015, 151.) Tästäkin huolimatta isät olivat vähiten mukana arvioinneissa tutkielmani tutkimuksissa. Myös interventioiden vaikutusta tarkastelevassa tutkimuksessa niiden vaikutusta isiin oli tarkasteltu vain kahdessa tutkimuksessa (Halme ym. 2010, 93).

Kansainvälisessä arviointia koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että riskejä pyrittiin arvioimaan varhaisessa vaiheessa, jo lastensuojeluilmoituksen perusteella. Tällä pyrittiin keventämään työntekijöiden työpainetta ja pysymään määrättyissä aikarajoissa. Tämä kuitenkin pienensi asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa arviointiin ja vähensi näin myös osallisuutta. (Petrelius 2016, 137-138.) Englannissa tehdyssä tutkimuksessa

arviointimenetelmän käytön vaikutuksista, vanhemmat tunsivat tyytyväisyyttä saadessaan osallistua kaikkiin prosessin vaiheisiin. (Clever ja Walker 2004, 89.)

Lapsikeskeisyys on sekä suomalaisessa että kansainvälisessä arvioinnissa haluttu asettaa keskeiseksi tavoitteeksi ja periaatteeksi. Tärkein tekijä lapsikeskeisen työskentelyn mahdollistamiselle näyttäisi olevan riittävä arviointiprosessiin käytetty aika. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen niin lapseen kuin vanhempiinkin vaatii aikaa. (Petrelius 2016, 143.) Lapsikeskeisen työskentelyn tärkein ajatus on, että lapsi nostetaan vanhemman rinnalle työskentelyn keskiössä. Hän on avun saaja ja sosiaalityöntekijän työskentelykumppani. (Tulensalo ja Muukkonen 2016, 101.) Arvioinnin tueksi kehitetyn lapsikeskeisen tilannearvio-mallin tavoitteena on lapsikeskeisyyden lisääminen arviointiprosessissa. Tilannearvioimallin taustalla on havainto lapsen kohtaamisen ja hänen kanssaan työskentelyn tärkeydestä. Mallin lähtökohtana on, että lapsikeskeisyyden on oltava lastensuojelussa ohjaava periaate. Mallissa uskotaan lapsikeskeisyyden vahvistavan lapsen hyvinvointia ja sen tarkoitus on kerätä lapselta ja vanhemmalta kokemustietoa. Työntekijän tehtävänä on tiedon keräämisen lisäksi havainnoida lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta. (Aaltio 2016, 166-167.) Havainnointia apuna käytettäessä pienikin lapsi voi olla osallisena arviointiprosessissa.

Lapsikeskeinen lähestymistapa oli Jaakolan (2016, 122) tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden keskuudessa suosituin. 46% sosiaalityöntekijöistä kertoi tekevänsä arviointia lapsikeskeisesti, 44% perhekeskeisesti, 6% lakikeskeisesti ja 4% vanhempikeskeisesti. Kolme neljästä piti lasta aktiivisena osallistujana ja subjektina arvioinnissa. (Jaakola 2016, 115-122.) Isossa-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa työntekijät suhtautuivat lapsilähtöiseen työskentelytapaan innostuneesti, mutta eivät puutteellisen osaamisen ja kiireellisen aikataulun vuoksi osanneet hyödyntää sitä työskentelyssään. Tiukat aikarajoitukset vaikeuttivat luottamuksellisen suhteen luomista asiakkaisiin ja fokus siirtyi lomakkeiden täyttämiseen. (Petrelius 2016, 140.) Lapsikeskeisyys koettiin hyväksi myös asiakkaiden taholta (Hietämäki 2015, 83). Lapsen tulee olla työskentelyn keskiössä, vaikka koko perhettä pyritään tukemaan. Lapsi voi saada tarvitsemansa apua myös vanhempaa tukemalla. (Tulensalo ym. 2016, 102.)

### **5.3 Arviointityöskentely, menetelmät ja työvälineet**

Arviointityöskentelyssä pohjana tai sen tukena voidaan käyttää arviointiin kehitettyjä malleja. Englannissa tutkimukseen osallistuneet työntekijät kokivat arviointiin kehitetyn mallin käyttämisen lisänneen heidän työnsä määrää, koska malli esimerkiksi edellytti lapsen tapaamisen. Kaksi kolmasosaa tutkimukseen osallistuneista arvioi



kuitenkin mallin parantaneen arvioinnin laatua. (Clever ym. 2004, 87.) Arviointiin käytetty aika ei ole suoraan verrannollinen sen laatuun, mutta riittävä ajankäyttö helpottaa laadukkaan arvioinnin tekemistä moneltakin osin.

Tutkimuksissa hyväksi arviointityöskentelyssä koettiin prosessimaisuus ja työntekijän avoimuus niin käsiteltävistä asioista kuin työskentelyprosessista puhuttaessa. Asiakkaat kokivat alkuarvioinnin toteutuksessa tärkeäksi riittävän informoinnin muun muassa työskentelystä ja sen perusteista. Myös sosiaalityöntekijän roolin avaaminen koettiin tärkeäksi. (Hietämäki 2015, 80-81.) Lapsikeskeisessä työotteessa on havaittu prosessin kuvaamisen helpottavan työskentelyä lapsen näkökulmasta. Työskentelyn tulisi olla avointa ja läpinäkyvää. (Jaakola 2016, 102.) Viranomaistyöskentelyyn, kuten esimerkiksi lastensuojeluun, liittyy edelleen paljon ennakkoluuloja ja pelkoja. Tämän vuoksi on tärkeää avata myös sosiaalipalveluiden roolia tuen tarjoajana sekä kertoa rehellisesti mitä arvioidaan ja mihin asioihin toivotaan muutosta.

Arviointityöskentelyssä voidaan käyttää erilaisia menetelmiä tiedon saamiseksi kokonaisvaltaisesti tilanteessa. Haarakangas (2018, 14) toteaa tutkimuksessaan, että lastensuojelutarpeen arviointia tehtäessä tietoa voidaan hankkia muun muassa haastatteluilla, havainnoinnilla, kyselyillä ja dokumentteja tutkimalla. Tietoa voidaan kerätä lapselta, vanhemmalta, lähipiiriltä ja muilta perheen elämässä mukana olevilta ammattilaisilta. Havainnointi voi kohdistua lapseen tai hänen vuorovaikutukseensa aikuisten kanssa. Tietoa tulisi kuitenkin kerätä useasta eri lähteestä, eikä kenenkään arviointiin osallistuvan ääneen pitäisi olla ylivallassa muihin nähden. (Haarakangas 2018, 14-16.) Tietoa tulisi siis hankkia mahdollisimman monipuolisesti.

Haarakankaan (2018, 101-102) tutkimuksessa haastattelu oli käytetyistä menetelmistä yleisin, havainnointi toiseksi yleisin. Asiakirjoista saatu tieto ei tutkimuksessa näyttänyt dokumenttien perusteella merkittävältä (Haarakangas 2018, 59). Tapaamisia oli tutkimuksen mukaan arvioinneissa 0-6. Useimmin arviointityöskentely sisälsi kaksi tapaamista (34%), toiseksi useimmin yhden (27%). Alkuarviointi oppaiden ihannetapaamismäärä on vähintään kolme. Tämä toteutui Hietämäen tutkimuksessa vain 8 % tapauksista (Hietämäki 2015, 118). Lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta tärkeänä on pidetty hänen tapaamistaan riittävän monta kertaa. Tutkimuksessa yleisintä oli, että lapsi osallistui yhteen arvioinnin tapaamiseen (42%). 25 %:ssa selvityksistä lasta ei tavattu lainkaan. Lasta tavattiin kaksi kertaa 20%:ssa selvityksiä ja kolme kertaa 10%:ssa. Yleisimmin selvityksen tapaaminen oli lapsen ja vanhemman yhteinen ja se tapahtui toimistolla (45%) (Haarakangas 2018, 62-65.) Tutkimuksessa, jossa selvitettiin sosiaalityöntekijöiden kokemusta arvioinnin tekemisestä hieman alle puolet arvioi tapaavansa lasta kaksi kertaa ja viidennes kerran lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa (Jaakola 2016, 117). Haarakankaan tutkimuksessa muodostui kuva, että arviointeja tehtiin vähäisillä tapaamisilla ja tiedonhankinnalla. Aikaisempia

asiakkuuksia, arviointeja tai näihin johtaneita syitä ei välttämättä dokumenttien perusteella otettu huomioon lainkaan. (Haarakangas 2018, 103.) Tästä voidaan päätellä, ettei aiempia arviointeja ollut osattu hyödyntää. Tutkimuksessa ei käy ilmi, koettiinko aiemmat arvoinnit merkityksettömiksi meneillään olevan arviointiprosessin kannalta vai johtuiko aiempien arviointien huomiotta jättäminen esimerkiksi työntekijöiden kiireestä.

Osa arvioinnin tekemistä on työntekijän tekemä havainnointi. Haarakankaan (2018, 73) tutkimuksessa 38%:iin selvityksen asiakirjoista oli kirjattu työntekijöiden havainnot. Sosiaalityöntekijät kertoivat tutkimuksessa havainnoinnin kohdistuvan useimmiten arviota tehdessään lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. (Jaakola 2016, 87.) Dokumenttien perusteella suurin osa havainnoinnista kohdistui lapseen, toiseksi suurin vanhempiin, kolmanneksi vuorovaikutussuhteisiin ja neljänneksi vanhemman ja lapsen suhteeseen. Kotikäynneillä havainnot oli tehty myös aistitusta tunnelmasta. Kodin konkreettisiin olosuhteisiin liittyviä havainnot oli kirjattu 17%:iin dokumenteista. (Haarakangas 2018, 74.) Kansainvälisiä tutkimuksia käsittelevässä artikkelissa arvioinnissa keskeistä oli työntekijän tekemät havainnot vanhemman persoonallisuudesta ja suhtautumisesta arviointityöskentelyyn (Petrelius 2016, 141).

Kansainvälinen arviointityöskentely eroaa joidenkin maiden kohdalla merkittävästikin suomalaisesta. Esimerkiksi angloamerikkaisten maiden työskentelyssä ongelmien käsitteleminen on kapeampaa kuin suomalaisessa lastensuojelussa, asiakkuudella on korkeampi kynnyksen, lastensuojelujärjestelmä on sijaishuoltopainotteinen, työskentely on kohdistunut lapsen kaltoinkohteluriskiin, kaltoinkohtelun toteennäyttämiseen ja toistumisen todennäköisyyden ennustamiseen. Tämän vuoksi arviointityöskentelyä koskeva tutkimus ja kirjallisuus sisältää runsaasti riskiarviointimenetelmiä. Tämä eroaa suomalaisesta arviointikäytännöstä ja arvioinnin kehittämisestä, koska suomalainen arviointi ei keskity samalla tavalla riskien kartoittamiseen. (Petrelius 2016, 132-133.) Englannissa aiemmin perheisiin ja lapsiin kohdistuneet arvoinnit ovat keskittyneet kaltoinkohtelun ja pahoinpitelyn tunnistamiseen sen sijaan, että perheiden tilanteista pyrittäisiin saamaan kokonaisvaltainen kuva. Arviointia on kuitenkin pyritty kehittämään niin, että arvioinneissa keskitytään lapsen ja perheen voimavaroihin samalla kun kartoitetaan tarpeita ja haasteita. Tähän tarpeeseen vastaamaan on kehitetty arviointimalleja. Tutkimuksessa havaittiin, että työntekijöiden kunnollinen koulutus menetelmän käyttöön oli tärkeä osa arvioinnin onnistumista. Kuitenkin vain 33%:ssa tutkimukseen osallistuneista kunnista tarjosi työntekijöilleen tällaista. Tähän oli syynä työntekijäresurssien puute. (Clever ym. 2004, 81-84.)

Arvioinnissa voidaan perinteisten tiedonhankinnan menetelmien tukena käyttää erilaisia arviointiin kehitettyjä toiminnallisia menetelmiä. 23% Hietamäen (2015, 119) tutkimukseen osallistuneista vanhemmista kertoi, että alkuarvioinnissa oli käytössä joku

toiminnallinen menetelmä. Yleisimpiä olivat kortit, verkostokartta ja ajankäyttöympyrä (Hietämäki 2015, 119). Vaikka 80 % Jaakolan (2016,102) tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä piti arviointiin kehitettyjä menetelmiä hyödyllisinä, vain noin joka kolmas kertoi käyttävänsä niitä lähes aina tai aina. Haarakankaan (2018, 58) tutkimuksessa tutkittavien dokumenttien mukaan toiminnallisia työvälineitä oli käytetty 13%:ssa selvityksistä. Työvälineiden käyttämisellä ei Hietämäen tutkimuksessa koettu olevan merkittävää hyötyä arviointiprosessille (Hietämäki 2015, 151). Menetelmiin suhtaudutaan siis myönteisesti, mutta niiden käyttö on kuitenkin melko vähäistä.

Arvioinnin työvälineinä käytetään Hietämäen (2015, 84) tutkimuskatsauksen mukaan monissa maissa lähinnä kyselylomakkeita ja verkostokarttoja. Kokemukset työmenetelmistä olivat sekä positiivisia että negatiivisia. Toisaalta menetelmät koettiin kuulusteleviksi ja ne herättivät pelkoa. Toisaalta taas niiden käyttäminen koettiin helpottavan itse arviointitilannetta, tunteiden ja rehellisten vastausten kertomista. (Hietämäki 2015, 85.) Kansainvälisessä arvioinnissa on nähtävillä runsas määrä erilaisia strukturoituja arviointimenetelmiä, jotka pyrkivät ennustamaan lapsen kohdistuvan kaltoinkohtelun riskiä. Menetelmiä on kritisoitu siitä, ettei niiden luotettavuutta ole testattu eivätkä työntekijät ole saaneet riittävää koulutusta niiden käyttämiseen. Luotettavien arviointivälineiden kehittämistä pidetään kuitenkin useassa kansainvälisessä tutkimuksessa tärkeänä arvioinnin kehityskohtana. Kritiikki strukturoituja arviointivälineitä kohtaan on kohdistunut siihen, että niiden käyttö saattaa viedä liikaa huomiota asiakastilanteissa ja vaikeuttaa asiakkaan kohtaamista. Näissä tutkimuksissa on havaittu, ettei arvioinnissa käytetyillä välineillä saavutettu niille asetettuja tavoitteita, välineitä käytettiin vasta päätöksenteon jälkeen ja joissakin tapauksissa niillä pyrittiin manipuloimaan arvioinnin tuloksia haluttuun suuntaan. Välineet eivät voi korvata ammatillista arviointia ja työntekijöiden on osattava käyttää niitä. Kokemukseen perustuva ammatillinen arviointi yhdistettynä arviointivälineisiin katsotaan laadukkaana arvioinnin edellytyksenä. (Petrelius 2016, 134-143.)

Yksi laadukkaan arviointityöskentelyn työkalu oli kirjallisuuskatsaukseni perusteella arvioinnista laadittu yhteenvetolomake, joka annettiin asiakkaalle työskentelyn päätteeksi. Myös arvioinnin tueksi kehitetyt mallit sisältävät asiakkaalle lopussa tehtävän yhteenvedon arviointityöskentelystä. (Aaltio 2016, 164-168.) Yhteenvedossa on mahdollista välittää lapsen ja vanhemman mielipiteitä ja näkemyksiä toisilleen ja se voi toimia kommunikaatiovälineenä työntekijän ja asiakkaan välillä (Tulensalo ym. 2016, 104.; Haarakangas 2018, 78-79). Yhteenvetoon tulisi kirjata myös lapsen näkemykset ja mielipiteet, jotta ne tulevat näkyviksi (Tulensalo ym. 2016, 104). Dokumenttien perusteella arvioiden yhteenvetojen sisältö, laajuus ja esitystapa vaihtelivat paljon. Yhteenvedoissa esiintyi useimmiten arvio lapsen kehityksestä ja hyvinvoinnista. Toiseksi useimmin arvio sisälsi lapsen ja vanhemman suhteen ja vuorovaikutuksen arvion. Näiden jälkeen useimmin arviossa oli otettu kantaa vanhemmuuden taitoihin

ja vanhemman kykyyn turvata lapsen olosuhteet. 4 %:ssa ei ollut lainkaan sosiaalityöntekijän arviota. (Haarakangas 2018, 79-84.)

Haarakankaan (2018, 98) tutkimuksen aineisto viittaa siihen, että lapsen elämäntilanteen kuvaaminen arvioinnin dokumentoinnissa jää toisinaan muiden asioiden varjoon. Suurempaan arvoon näytti nousevan vanhemman näkemys ja hänen toiveensa palveluiden suhteen. Lastensuojelutarpeen arvioinnin dokumentoitu arvio ei läheskään aina kuvannut lapsen elämäntilannetta eikä tuonut esille alkaneiden lastensuojelun asiakkuuksien perusteita. (Haarakangas 2018, 98-105.) Tutkimuksessa vanhempien kokemuksista 26 % kertoi saaneensa kirjallisen yhteenvedon, 25% suullisen ja 34% molemmat. 83% vastanneista kertoi, että sosiaalityöntekijä oli kertonut jatkuuko asiakkuus ja 9 % ei kertomansa mukaan tiennyt asiakkuuden jatkumisesta. 8% ei osannut vastata. (Hietämäki 2015, 120.)

## 5.4 Voimavarakeskeisyys

Voimavaroihin ja vahvuuksiin keskittyminen voi sekä tehdä arviointityöskentelystä miellyttävämpää asiakkaille että tuottaa pitkällä tähtäimellä parempia tuloksi. Hietämäen (2015, 154) väitöskirjan sisältämän tutkimuskatsauksen mukaan ongelmia arviointityöskentelyssä aiheutti liiallinen keskittyminen ongelmiin sen sijaan, että keskittyttäisiin voimavaroihin. Vanhemmat kokivat työntekijän keskittymisen voimavaroihin auttaneen heitä tiedostamaan tarvittavia muutoksia. Voimavarojen esiin nostaminen auttoi vanhempia sekä näkemään positiivisia asioita että hyväksymään työntekijän tekemät päätökset. (Hietämäki 2015, 154.) Hietämäen (2015) toteuttamassa tutkimuksessa voimavarakeskeisyyttä arviointiin voimavaraorientoitumisen termillä. Tutkimuksen mukaan 54,5% vanhemmista koki työskentelyn olleen voimavaraorientoitunutta (Hietämäki 2015, 84-132). 19% vanhemmista koki työntekijän auttaneen tiedostamaan paremmin vanhemman omat vahvuudet (Hietämäki 2015, 137).

Sosiaalityöntekijät kertoivat huomioivansa usein lapsen vahvuuksia ja kiinnostuksen kohteita työskentelyn aikana (Jaakola 2016, 88). Lapsikeskeisessä työskentelyssä on puhuttu myös arkikeskeisestä työskentelystä, jolloin arviointia on pyritty viemään pois ongelmakeskeisestä näkökulmasta kohti voimavarakeskeisempää, kokonaisvaltaisempaa kuvaa (Tulensalo ym. 2016, 103).

## 5.5 Työntekijän rooli arviointityöskentelyssä

Sosiaalityöntekijän roolia arviointiprosessissa voidaan ajatella tiedon kokoajana tai tilanteen tutkijana (Haarakangas 2018, 15). Työntekijän suhdetaidot katsottiin eri kansainvälisissä tutkimuksissa merkittäväksi arvioinnin onnistumisen kannalta. Tärkeänä onnistuneen arviointityöskentelyn kannalta pidetään työntekijän teoreettisen ja tutkimustiedon tuntemista. (Petrelius 2016, 141-143.) 70% työntekijöistä, jotka osallistuivat Jaakolan (2016, 114) tutkimukseen, kokivat heillä olevan riittävästi tietoa ja osaamista lapsen kehityksestä. Tutkimuksen tulosten mukaan, mitä vahvemmas työntekijä tunsikin oman osaamisensa lapsen kehityksestä, sitä enemmän hän huomioi psyykkisiä tekijöitä, kuten lapsen kokemuksia ja tunteita, tarpeita sekä psyykkistä ja fyysistä kehitystä. Tutkimuksen mukaan riittävänä osaamisensa kokeneet sosiaalityöntekijät huomioivat useammin lapsen kaltoinkohtelu psyykkisiä tunnusmerkkejä. (Jaakola 2016, 114.) Alkuarvioinnissa käsitellään toisinaan vaikeitakin aiheita, joiden puheeksi ottamista ja käsittelemistä kokemuksen tuoma varmuus helpottaa. Myös lapsen normaalien kehitysvaiheiden tunnistaminen auttaa arvioinnin tekemisessä.

Arvioinnin työntekijältä tarvitaan kykyä tehdä johtopäätöksiä saamastaan tiedosta. Laadukkaaseen arviointiin kuuluu kyky ilmaista kriittisen ja analyyttisen ajatteluprosessin tulokset suullisesti ja kirjallisesti. (Petrelius 2016, 138.) Tutkielmani tutkimuksessa tuli esiin, että työntekijältä toivottiin avoimuutta niin arviointiprosessista kuin sosiaalityöntekijän roolista yleensä (esim. Hietämäki 2015, 78-79). Lapsikeskeisessä tilannearvio-mallissa määritellään, että työntekijän tulee antaa myös lapselle tietoa lastensuojelusta, tukikeinoista, lapsen oikeuksista ja vanhemman velvollisuuksista (Aaltio 2016, 168). Työntekijä on siis tiedon keräämisen lisäksi tiedon tuottajan roolissa.

Eri maiden välisiä toimintatapoja vertailevassa tutkimuksessa havaittiin suuria eroja sekä maiden että organisaatioiden välillä. Keskeinen tulos oli, että kontekstista riippumatta arviointi sisälsi hyvin paljon työntekijäkohtaista harkintaa. (Petrelius 2016, 138.) Hietämäen (2015, 117) tutkimuksessa kritiikkiä oli annettu eniten työntekijöiden kiireestä ja vaikeudesta saada työntekijöitä kiinni tai saada tapaamisaikoja. Työntekijät kokivat suurimpina vaikuttajina analyyttisen arvioinnin tekemiseen selkeän työroolin ja riittävän ajan (Jaakola 2016, 109). Kansainvälisessä tutkimuksessa arvioinnissa tapahtuvien virheiden on havaittu johtuvan työntekijöiden kiireestä, suuresta työmäärästä ja tiukoista aikarajoista. Myös sähköisten asiakastietojärjestelmien jäykkyys aiheutti systeemisiä virheitä. (Petrelius 2016, 137.) Tutkimuksessa havaittiin myös työntekijöiden suurta vaihtuvuutta (Cleaver ym. 2004, 82-83). Työntekijöiden vaihtuvuuden pulma koskee varmasti myös suomalaista sosiaalityötä niin alkuarvioinnissa kuin suunnitelmallisessakin työskentelyssä.

## 5.6 Arvioinnin sisältö

Kansainvälisesti tarkasteltaessa arviointityyleistä voidaan erottaa toisistaan lastensuojelun tutkinta ja lastensuojelun alkuarviointi. Lastensuojelun tutkinnassa keskitytään enemmän kyseessä olevan huolen tutkimiseen ja siihen onko huoli aiheellinen. Lastensuojelun alkuarvioinnissa puolestaan keskitytään laajemmin perheiden kokonaistilanteisiin ja mahdollisten tukitoimien kartoitukseen. Vertailtaessa perheitä, joissa tehtiin alkuarviointia niihin, joihin tehtiin lastensuojelun tutkintaa, kävi ilmi, että pitkän aikavälin tarkastelussa saatiin parempia tuloksia alkuarvioinnin läpikäyneissä perheissä. Esimerkiksi kaltoinkohtelua koskevat ilmoitukset vähenivät alkuarvioinnin läpikäyneissä perheissä enemmän kuin lastensuojelu tutkinnan läpikäyneissä. Vähenemistä tapahtui huolimatta siitä, tarjottiinko perheille palveluita. Työntekijät arvioivat alkuarvioinnin perheiden lasten turvallisuuden paremmaksi ja myös lasten voivan paremmin. (Hietämäki 2015, 87-89.)

Perheiden kokonaistilanteisiin keskittynyt alkuarviointi näyttäisi säästävän pitkällä aikavälillä taloudellisia kustannuksia. Tutkimusten mukaan alkuarvioinnin kustannukset ovat lyhyellä aikavälillä tarkasteltaessa suuremmat, johtuen tarjotuista palveluista ja työntekijöiden suuremmasta työpanoksesta. Kuitenkin pitkällä aikavälillä lastensuojelun tutkinnan perheissä ongelmien uusiutumista ja lasten sijoittamista kodin ulkopuolelle tapahtui enemmän, mikä lisäsi kustannuksia. (Hietämäki 2015, 89.) Kokonaisvaltaisella arvioinnilla voi perhe saada oikea-aikaisesti tukea haastavissa tilanteissa. Englannissa tehdyn tutkimuksen mukaan, haasteet ongelmien tunnistamisessa estävät varhaisen puuttumisen (Clever ym. 2004, 81). Toisin sanoen hyvin tehdyllä alkuarvioinnilla voidaan mahdollistaa varhainen puuttuminen ongelmiin.

Tutkimusten perusteella on havaittu, että arvioinnin työskentelyä helpottaa sosiaalityöntekijän avoin keskustelu asiakkaan kanssa. Prosessin kuvaaminen ja huolien rehellinen puheeksi ottaminen on tärkeä osa arviointityöskentelyä. Jaakolan (2016) valtakunnallisessa sosiaalityöntekijöille toteutetussa kyselytutkimuksessa selvitettiin, millaista arviointia lapsiperheille Suomessa tehdään. Tutkimuksessa havaittiin, että vanhempaan liittyen huomioitiin eniten hänen kykyään ottaa vastuu lapsesta. Myös koskemattomuutta ja vanhemman kykyä asettaa lapselle rajoja sekä tarjota arjen pysyvyyttä huomioitiin usein. Vähiten huomioitujen asioiden joukossa oli vanhemman henkilökohtainen historia ja hänen kokemansa parisuhdeväkivalta. Vanhempaa huomioitiin enemmänkin hänen kykynsä toimia vanhempana kautta kuin henkilökohtaisten vahvuuksien tai heikkouksien kautta. (Jaakola 2016, 88-90.) Arviointi painottui liaksikin perheen sen hetkiseen tilanteen kartoittamiseen ja vanhemman tuottamaan tietoon. (Haarakangas 2018, 103.) Tähän viittaa myös se, että Haarakankaan

tutkimuksen mukaan arvioinnissa olevista lapsista 41%:lla ei ollut aiempaa asiakkuutta ja 30%:ssa ei ollut lainkaan tietoa oliko aiemmin ollut asiakkuutta. (Haarakan-  
gas 2018, 56.)

Taloudellisen toimeentulon pysyvyyttä oli huomioitu vähiten vanhempien kohdalla. Myös lasten kohdalla köyhyyttä oli huomioitu vähiten. (Jaakola 2016, 88-91.) Perheen taloudellista tilannetta huomioitiin siis kokonaisuudessaan vähän, vaikka Jaakola mainitseekin tutkimuksessaan huonon toimeentulon olevan merkittävä taustatekijä eriarvioistumisessa (Jaakola 2016, 139). Myös brittitutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että köyhyys ja taloudelliset ongelmat sivuutetaan usein arviointityöskentelyssä (Petrelius 2016, 139). Jaakolan (2016, 92) tutkimuksen tulosten mukaan noin joka toisen lapsen kohdalla vanhemman väkivaltaisuus ja päihteiden käyttö ei ollut aina huomioitujen asioiden joukossa. Neljännes tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä arvioi vain harvoin vanhemman väkivaltaisuutta lasta kohtaan. (Jaakola 2016, 92.) Erityisen tärkeää olisi, että alkuarvioinnissa kartoitettaisiin aina lapsen kohdistuvan väkivallan uhka ja muu kaltoinkohtelu.

Arviointi voi toimia jo itsessään interventiona. Halme, Perälä ja Laaksonen (2010) ovat tutkineet yhteistyöinterventioiden vaikutusta lapsiperheissä. Tutkimuksessa havaittiin interventioiden olleen vahvasti sidoksissa havaittuun muutokseen. Toisinaan interventiot aiheuttivat myös negatiivisia muutoksia tai tulokset eivät olleet sellaisia, joita oli toivottu. Kuitenkin 86% lapsen liittyvistä muutoksista interventioiden yhteydessä olivat positiivisia. Perheisiin liittyvistä interventioista muutokset olivat positiivisia 66%:ssa. Tutkimuksen mukaan vaikutti, että etenkin väkivaltaan, kaltoinkohteluun ja päihteiden käyttöön oli vaikeaa löytää vaikuttavaa tapaa tehdä interventio (Halme ym. 2010, 81-82). Lapsiin ja perheisiin kohdistuvilla interventioilla havaittiin vähintään kohtalaisia vaikutuksia lapsen kehitykseen, käytökseen, sosiaalisiin taitoihin, itseluottamukseen, sääntöjen noudattamiseen, psykososiaaliseen toimintakykyyn sekä koulumenestykseen. (Halme ym. 2010, 92.)

## 6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Alkuarvioinnin on sisällettävä monta elementtiä ollakseen laadukasta. Asiakassuhteessa tärkeäksi koettiin luottamuksellinen suhde työntekijän ja asiakkaan välillä. Luottamusta prosessia kohtaan lisäsi työskentelyn avoin kuvaaminen. Työskentelyn avointa kuvaamista tukee myös arviointimalleissa tapaamisten jakaminen eri teemoihin sekä arvioinnin alussa yhdessä laaditut tavoitteet ja aikataulu. Myös lastensuojelun ja sosiaalityöntekijän roolin kuvaaminen koettiin helpottavan työskentelyä. Yhteiseen arviointiprosessiin on helpompi sitoutua, kun asiakkaalla ei ole turhia pelkoja ja epäluuloja työskentelystä ja sen tavoitteista. Sitoutuminen on helpompaa, kun asiakas, niin vanhempi kuin lapsikin, tietää mitä arvioinnissa seuraavaksi tapahtuu ja kuinka prosessi etenee. Avoimuus, prosessin suunnitelmallisuus ja läpinäkyvyys koettiin tärkeiksi asioiksi hyvää alkuarviointia tehtäessä.

Arvioinnin tekeminen yhdessä asiakkaan kanssa on tutkimusten mukaan yksi tärkeä tekijä sen laadun kannalta. Asiakasnäkökulmasta työskentelyyn on varmasti helpompi sitoutua, jos se on luonteeltaan kannustavaa ja ratkaisujen etsimiseen pyrkivää. Tutkimuksissa nousi esiin, että kansainvälisesti on arviointityöskentelyssä voitu keskittyä enemmän tutkintatyylliseen arviointiin, jossa tavoitteena on lähinnä tunnistaa riskejä ja tutkia, onko lasta kohdeltu kaltoin. Tällaisessa arviointiprosessissa työntekijä ja asiakas asetetaan selkeästi eri puolille. Työntekijän tehtävänä on tutkia asiakasta, jolloin ei juurikaan jää tilaa yhteistyölle. Suomalaisissa arviointimalleissa korostetaankin juuri arvioinnin tekemistä yhteistyössä asiakkaan kanssa. Osallisuuden tunne ja yhteisen tavoitteen eteen työskenteleminen helpottavat toisinaan raskastakin arviointiprosessia asiakkaan kannalta.

Lapsikeskeisyydestä ja lapsen osallisuudesta on puhuttu yleisesti sosiaalityön kentällä jo vuosia. Lapsen osallisuuden tärkeyttä on korostettu ja sen tueksi on kehitetty



myös työvälaineitä. Lapsikeskeisyyttä ja sen korostamista on helppo ymmärtää, onhan lapsen tieto ja kokemus omasta elämästä erittäin arvokasta puhuttaessa juuri hänen elämästään. Kuitenkin tutkielmani aineiston mukaan lapsi jää usein arvioinneissa näkymättömäksi, toisinaan häntä ei tavata lainkaan. Lapsi on myös yllättävän vähän lisätty tiedon lähteeksi itseään koskevassa arvioinnissa. Lapsen saaminen osalliseksi arviointia vaatii työntekijöiltä aikaa ja joustavuutta tapaamisten suunnittelussa, toteuttamisessa ja erilaisten menetelmien käyttämisessä. Tämä tuo lisää painetta jo ennestään kuormittuneelle arviointityöskentelylle. Lapsen osallisuus on kuitenkin ohittamattoman tärkeää. Lapsi on itse oman elämänsä paras asiantuntija ja pystyy näin tarjoamaan arviointiprosessiin tietoa, jota välttämättä kukaan muu ei pysty. Tämän lisäksi lapselle tulisi tulla tunne, että häntä kuunnellaan, häneltä kysytään ja hänen sanomisillaan on merkitystä. Toisinaan jo tämä voi toimia voimaannuttavana kokemukseksi. Yksi tärkeä alkuarvioinnin tehtävä on tuottaa vanhemmille lisää tietoa lapsesta ja hänen toiveistaan. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi lapsen kuuleminen on mielestäni välttämätöntä.

Arvioinnin tueksi kehitetyt mallit eivät määrittele tarkasti sitä, minkä verran tapaamisia arviointiprosessin aikana tulisi olla tai minkä verran esimerkiksi lasta tulisi tavata. Malleissa on määritelty, että tapaamisia tulisi olla riittävästi, jotta lapselta saataisiin tarvittava tieto ja näkemys hänen tilanteestaan sekä elämästään. Tapaamisten määrä on siis luonnollisesti kiinni paljolti myös siitä, kuinka nopeasti lapsi kokee suhteen työntekijään luottamukselliseksi ja pystyy näin kertomaan avoimesti asioistaan. Tähän vaikuttaa myös selviteltävien asioiden luonne. Yleisesti voidaan ajatella, että kiivoista asioista kertominen on lapselle helpompaa kuin ikävistä tai vaikeista asioista kertominen. Tämän vuoksi tapaamisten riittävää määrää voi olla hyvin vaikea määrittellä.

Erikoista aineistossa oli, ettei aikaisempia asiakkuuksia, arviointeja tai näihin johtaneita syitä ollut välttämättä dokumenttitutkimuksen perusteella otettu huomioon lainkaan arviointiprosessissa. Aiempien työntekijöiden tekemästä työstä ei siis ollut hyödynnetty heidän tuottamaansa tietoa, vaikka tarkoituksena arvioinnissa olisi luoda mahdollisimman monipuolinen kuva perheen elämästä. Aiempiin dokumentteihin tutustumisen olisi saattanut tuoda työntekijöille hyvin arvokasta tietoa ja vastaavasti myös tuoda asiakkaalle tunteen, että hänen asiaansa on perehdytty eikä turhaa tietojen kertaamista olisi tarvittu. Toisaalta tilanteessa, jossa asiakas pykii salaamaan tarvittavaa tietoa olisi voitu päästä paremmin kiinni arvioinnin kannalta olennaisiin asioihin. Asiakasta koskevasta asiakirjoista saatu tieto muodosti muutenkin tutkimuksen mukaan vain vähäisen osan arviointityöskentelyä. On yllättävää, ettei muiden viranomaisten tuottamaa tietoa ole koettu arvioinnin kannalta merkittäväksi. Tähän varmasti osaltaan vaikuttaa erilaisten käytössä olevien järjestelmien jäykkyys, tiedonsaannista määrätty byrokratia ja arviointiin kohdistuva aikaraja. Kuitenkin

voidaan ajatella, että kokonaiskuvan hahmottamiseksi olisi tärkeää saada kaikkien asiakkaan elämässä osallisena olleiden ja olevien ammattilaisten näkemys tilanteesta.

Arviointiin kehitettyjä menetelmiin kohdistui aineiston mukaan ristiriitaa. Niitä pidettiin hyödyllisinä, mutta niiden käyttö oli kuitenkin melko vähäistä. Kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu, että vaikka arviointiin on kehitetty paljon erilaisia menetelmiä eivät työntekijät ole saaneet niiden käyttöön tarvittavaa koulutusta. Menetelmien vähäinen käyttö saattaa siis osiltaan selittyä työntekijöiden tiedon puutteella tai sillä, ettei hektisessä arviointityöskentelyssä ole aikaa pohtia erilaisia toimintamalleja. Arviointiin kehitettyjä menetelmiä käytettäessä tulisi työntekijällä olla silmää sille, milloin menetelmän käyttäminen tuo lisäarvoa arvioinnille. Kirjallinen yhteenveto koettiin jopa arvioinnin työvälineenä, jolla pystyttiin lisäämään tietoisuutta perheenjäsenten kesken, mutta myös kommunikoidaan asiakkaan ja työntekijän välillä. Yhteenveto on määritelty kuuluvaksi palvelutarpeen arviointiin myös lain soveltamisoppaassa ja arviointimalleissa. Kuitenkin yhteenvetöjen laajuus ja laatu vaihtelivat paljon. Yhteenvetöiden tekemiseen olisi siis tärkeää myös panostaa.

Arviointi ei läheskään aina lähtökohtaisesti käsittele iloisia tai helppoja asioita perheiden elämässä. Tästä huolimatta arviointiprosessissa tulisi pyrkiä keskittymään asiakkaan omiin voimavaroihin ja vahvuuksiin. Arvioinnin tueksi kehitetyissä malleissa pyritään siihen, että työskentely asiakkaan asiassa olisi avointa ja läpinäkyvää, mutta samalla pyrittäisiin etsimään perheiden vahvuuksia ja tätä kautta kannustamaan heitä muutokseen. Myös vanhemmat ovat tutkimuksessa kokeneet voimavaroihin keskittävän työskentelyn positiiviseksi ja ongelmiin keskittävän puolestaan negatiiviseksi.

Alkuarvioinnin työntekijöiden kokemus lapsen kehityksen tietämyksestä oli suoraan verrannollinen siihen, kuinka hyvin he arvioivat pystyvänsä huomioimaan lapsen kokemuksia, tunteita, tarpeita sekä psyykkistä ja fyysistä kehitystä. Luonnollisesti jos työntekijällä on tietämystä lapsen normaaleista kehitysvaiheista, on hänen helpompi huomioda myös poikkeavuuksia. Tämän vuoksi olisikin mielestäni tärkeää, että sosiaalityön ohella opetettaisiin myös tätä puolta.

Huolestuttavaa arvioinnin sisältöön liittyvissä tutkimustuloksissa oli, etteivät sosiaalityöntekijät aina huomioineet vanhemman lapsen kohdistamaa väkivaltaa tai sen uhkaa. Kansainväliset tutkimukset puolestaan osoittavat, että maissa, joissa alkuarviointia luonnehditaan lastensuojelun tutkinnaksi näiden asioiden kartoittamiseen keskitytään jopa liikaa. Suuntaus lastensuojelun alkuarvioinnista on kiistatta parempi kokonaiskuvan määrittämisessä, kuin puhtaasti lastensuojelun tutkinnallinen. Kuitenkin lapsen suojelun tulisi myös arviointiprosessissa olla aina ensisijaista.

Tutkielmani tutkimuksissa haasteeksi laadukkaan arvioinnin tekemiselle koettiin puutteelliset resurssit ja lain määrittelemät aikarajat. Lain mukaan lapsen palvelutarpeen arviointi on saatava päätökseen kolmen kuukauden sisällä sen vireilletulosta (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 109). Arviointeja on paljon ja niiden tekemiseen on annettu rajallisesti aikaa. Kuitenkin laadukkaan arvioinnin tekemiseen vaaditaan riittävästi tapaamisia, jotta perheen elämästä voitaisiin muodostaa kokonaisvaltainen kuva. Lienee selvää, että tämä tarkoittaisi sitä, että työntekijöillä olisi riittävästi aikaa tavata perhettä ja perehtyä heidän asioihinsa. Myös arviointiprosessin läpikäyneet vanhemmat kokivat työntekijöiden aikapulan vaikeuttavan arvioinnin tekemistä ja tätä kautta sen vaikuttavuutta.

Alkuarviointi on sosiaalityön keskeisessä asemassa asiakkaan kokonaisvaltaisen tuen saamisessa ja palveluiden vaikuttavuudessa. Se voi myös lyhentää asiakkuuksien kestoja, kun tarvittavat palvelut saadaan perheille oikea-aikaisesti. Tämän vuoksi alkuarviointiin olisi perusteltua panostaa myös tutkimusmielessä. Tutkielman aineistoa tehdessäni törmäsin haasteeseen, että palvelutarpeen arviointia tai alkuarviointia koskeva tuore tutkimustieto oli pitkälle Pro Gragu-tasoista. Alkuarviointi on kokenut lakimuutoksen siirryttäessä lastensuojelutarpeen selvityksestä palvelutarpeen arviointiin. Lakimuutoksen yhtenä tavoitteena on ollut painopisteen siirtäminen korjaavista palveluista ennaltaehkäiseviin palveluihin ja palveluihin hakeutumisen kynnyksen madaltaminen (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 13). Jo pelkästään tämän muutoksen vaikutuksia olisi hyvä tutkia. Palvelutarpeen arviointia olisi hyvä tutkia interventiona ja niin, että se mielletäisiin palveluksi muiden lapsiperheille suunnattujen palveluiden tavoin, ei pelkästään arviointivaiheena.

## LÄHTEET

- Aaltio, Elina. 2016. Lasten-suojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteet ja teoriapohja. Teoksessa Petrelius, Päivi, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakkola ja Johanna Hietala (toim.): Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeen lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 157-185.
- Alasuutari, Petri. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Clever, Hedy and Walker, Stephen. 2004. From policy to practice: The implementation of a new framework for social work assessments of children and families. *Child and family social work* 9 (1), 81-90.
- Ervast, Sari-Anne ja Tulensalo, Hanna. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa-kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja 8/2006. Yliopistopaino.
- Haarakangas, Tanja. 2018. Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena. Lisenssiaattitutkimus. Helsingin yliopisto.
- Halme, Niina, Perälä, Marja-Leena ja Laaksonen, Camilla. 2010. Yhteistyöinterventioiden vaikuttavuus lapsiperhepalveluissa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Heliskoski, Jonna, Humala, Heidi, Kopola, Riina, Tonteri, Anna ja Tykkyläinen, Saila. 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit. Sitran selvityksiä 130.
- Hietämäki, Johanna. 2015. Lastensuojelu alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- <https://valvira.fi/sosiaali-ja-terveydenhuolto/lapsiperheiden-palvelut>. Viitattu 12.9.2023.
- Jaakkola, Anne-Mari. 2016. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi: Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Teoksessa Petrelius, Päivi, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakkola ja Johanna Hietala (toim.): Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeen lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 115-130.

- Lahtinen, Pia ja Pynnönen, Jaana. 2020. Opas lapsilähtöiseen palvelutarpeen arviointiin. Jyväskylä: Kirjapaino Kari Ky.
- Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojelun-tarpeen-selvittaminen>. Viitattu 26.8.2023
- Linnonsuo, Outi ja Santalahti, Ville. 2020. Mitä tiedämme lastensuojelusta. Helsinki: Talentia-lehti. Saatavilla <https://www.talentia.fi/talentia-lehti/mita-tiedamme-lastensuojelusta>. Viitattu 21.10.2023.
- Niemi-Weckström, Anu, Turunen, Katri ja Kyllönen, Henriikka. 2022. Palvelutarpeen arvioinnin lainsäädännön ytimessä. Lapsen ja hänen perheensä palvelutarpeen arviointi. Powerpoint. [www.innokyla.fi](http://www.innokyla.fi). Viitattu 19.9.2023.
- Petrelius, Päivi. 2016. Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus. Teoksessa Petrelius, Päivi, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakkola ja Johanna Hietala (toim.): Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeen lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 132-156.
- Petrelius, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakkola, Anne-Mari ja Hietamäki, Johanna. 2016. Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointia. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Pohjola, Anneli. 2012a. Moniulotteinen vaikuttavuus. Teoksessa Pohjola, Anneli, Tarja Kemppainen ja Sanna Väyrynen (toim.): Sosiaalityön vaikuttavuus. Juvenes Print, Tampere, 9-15.
- Pohjola, Anneli. 2012b. Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus. Teoksessa Pohjola, Anneli, Tarja Kemppainen ja Sanna Väyrynen (toim.): Sosiaalityön vaikuttavuus. Juvenes Print, Tampere, 19-42.
- Salminen, Ari. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin soveluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.
- Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5.
- Tulensalo, Hanna ja Muukkonen, Tiina. 2016. Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa- 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa Petrelius, Päivi, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakkola ja Johanna Hietala (toim.): Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeen lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 101-114.

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Valvira. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Lapsiperheiden palvelut, lastensuojelu ja perheoikeudelliset palvelut. Saatavilla <https://valvira.fi/sosiaali-ja-terveydenhuolto/lapsiperheiden-palvelut>. Viitattu 21.10.2023.

Vilkkä, Hanna. 2022. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Tallinna: Art House.

